

prav zaradi nje pogosto tudi morilska. Kot Lily Lortarjeva, nečimrna, toda prevejana in po potrebi tudi hudobna stara komedijantka je bila Marija Nablocka vsa v svojem elementu.

Dr. Cardin Staneta Česnika se s svojim osebno rezkim tonom ni vedno ujel z rahločutnostjo in dobroto svojih soigralk. Dobre ženske figure sta bili Elvira Kraljeva kot služkinja Agatha in Branko Starič kot špecerijski vajenec.

Z Dekliško uro se je Balbina Baranovič-Battelino kot režiser simpatično predstavila našemu občinstvu. Edini vidnejši kritični točki njene režije sta bili ansambelski prizor v začetku igre, ki je bil s svojo bučno improvizacijo deklishe navihanosti in nagajivosti očitno preobtežen in neubran, in pa razmeroma že tekstno šibki konec drame, ki ga režiserka ni znala dovolj podpreti.

Vladimir Kralj

FERDINAND BRUCKNER: ELIZABETA ANGLEŠKA

Igra v treh delih

Režija: dr. Bratko Kreft — inscenacija: inž. arh. Ernest Franz

Brucknerjeva „Elizabeta Angleška“ je nastala v času, ko se je v nemški dramatikii zanimanje za ekspresionizem že poglelo in je zavladała v njej zmernejša smer, smer nove stvarnosti. Vendar je v „Elizabeti Angleški“ še marsikaj, kar nas spominja na ekspresionistično izraznost — njena monumentalna liričnost, očitna v obeh zborih, španskem in angleškem, slikanje zgodovine al fresco — v velikih, dekorativnih potezah, avtorjeva ekspresionistična smelost, postaviti dva velika, oddaljena svetovna prostora simultano na oder, ekspresionistično skopi jezikovni izraz v zvezi s psihologijo hitrega tempa in tako imenovana tehnika »izrezne dramatike«, ki stavi iz predmetne življenjske snovi samo vrhunske, med sabo malo povezane dogodke na oder, kar povzroča v zgodovinski dramii izkrivljeno časovno perspektivo z maksimalnim razhajanjem dramskega in realnega časa.

Brucknerjeva drama je zasnovana na dveh glavnih motivih, na nadosebnem, boju med Spanijo in Anglijo za svetovno oblast, in na osebnem, Elizabetini zadnji ljubezni do grofa Essex.

Prvi motiv tvori v delu poučno zgodovinsko uro z osnovno mislijo, da verski idealizem v boju s civilnim realizmom neogibno propade. (Nemara je tu zgodovinska zveza tega Brucknerjevega dela s hitlerjevskim gibanjem v Nemčiji, ki se je ta čas že pripravljalo na spopad z Anglijo.) To nekoliko shematično predavano zgodovinsko uro je poživil avtor z dramatično dilemo, ali naj ostane Anglija majhna otoška država ali pa naj nastopi pot svetovnega gospostva.

Snov za drugi, osebnejši konflikt je vzel Bruckner po Stracheyevi študiji »Elizabeta in Essex« in to s tolikšno zvestobo, da je posamezne karakteristike, osebna in pismena pričanja in situacije iz Stracheyeve »kronike« naravnost prepisal in jih postavil na oder. Tako je delal sicer že Shakespeare, vendar je razlika med Shakespearovim oblikovanjem prevzete snovi in med

Brucknerjevo tehniko »izrezne dramatike«. Pri Shakespearu ureja prevzeto snov vidik značajev, pri Brucknerju pa vidik zgodovinske situacije. To posebnost pa ima že Brucknerjev vir. Stracheyevo delo je zbirka številnih zgodovinskih sporočil in anekdot, osebnih in pismenih pričevanj, ki se nanašajo na vladarsko pa tudi na najbolj intimno življenje kraljice Elizabete. Toda Stracheyevi študiji manjka vodilna ideja o Elizabeti kot človeku, ki bi vse njene javne in zasebne situacije spravile na skupni imenovalac njenega osebnega značaja. Prav to pa manjka tudi Brucknerju. Tudi njegovo Elizabeto sestavljajo številne situacije, nekatere bolj nekatere manj značilne za njeno intimnejšo karakterno podobo, ne da bi se pri tem te situacije združile v ostro orisan značaj. In tako niha pri Brucknerju Elizabetina podoba v svojem odnosu do Essexu med ganljivo in hkrati grozljivo dvorno melodramo in med situacijami, ki se s tako melodramo ne ujemajo in ji naravnost nasprotujejo.

Ako je Brucknerjeva drama po svojem osebnem motivu ljubezenska žalostna igra kraljevske ljubimke, je v tej zvezi osrednje vprašanje, kakšna je nagonka, erotična narava te junakinje in kakšen je ljubezenski odnos med njo in Essexom, ki se konča z Essexovo usmrtitvijo.

Elizabeta je Essexu stara teta, oba sta potomca dveh sestra, Elizabeta v prvem, Essex v tretjem kolenu. Ko pride Essex na dvor, mu je devetnajst, Elizabeta pa je s svojimi tridesetimi leti že matrona. Ko da Elizabeta svojega ljubimca usmrtiti, je temu štiriintrideset, njej pa osemindeset let. Starostno nesorazmerje te ljubezenske dvojice pa še zapleta posebna narava Elizabetine erotike. Elizabetin zgodovinski priimek »deviške kraljice« ne izvira samo iz okolnosti, da Elizabeta ni bila nikoli poročena in ni nikoli rodila, marveč tudi iz dejstva, da je bilo njeno erotično življenje organsko okrnjeno, da je bila za normalno spolno izživiljanje nesposobna in da je čutila nepremagljiv odpor pred telesno združitvijo z moškimi. Tako se je njena okrnjena erotika izživiljala v dražljivi spolni igri z moškimi in to v pozno starost. Za to svojo organsko pomanjkljivost pa je bila Elizabeta poplačana z nenavadno ostrim in budnim razumom. Elizabeta nikoli ni podlegala svojim ljubezenskim simpatijam, kakor hitro so ji postali njeni ljubimci nadležni in oblastni, jih je pošiljala ali v smrt ali v towersko ječo ali v izgnanstvo. Essex je samo zadnji v dolgi vrsti zavrženih oziroma likvidiranih ljubimcev. Prav ta naravna pomanjkljivost pa jo je delala v starejših letih histerično zdražljivo in vzkipljivo, muhasto, nestanovitno v svojih odločitvah in vzlic svoji nenavadni izobraženosti prostaško kvantarsko in telesno ekshibicionistično in to celo ob navzočnosti tujih poslanikov. »Veščo« jo imenuje v svojih poročilih španski poslanik, tako pa jo imenujejo tudi poslaniki drugih držav in celo ljudje njenega dvora. In taka veščica je bila Elizabeta s svojimi tridesetimi leti, ko se je prvič srečala z Essexom.

Elemente te in take intimne karakteristike Elizabete ima tako Strachey kakor tudi Brucknerjeva drama. V njenem začetnem prizoru kleči Essex pred Elizabeto, ki ga draži in se mu posmehuje in ko ljubimec nazadnje vstane, poklekne Elizabeta sama koketno na tla — ta buduarski prizor zgovorno označuje vso naravo tega nenavadnega ljubezenskega razmerja. V eni izmed naslednjih scen se Elizabeta, ki je od narave oropana za svojo ženskost, surovo znaša nad svojimi mladimi dvorjankami, od katerih zavistna zahteva popolno spolno vzdržnost. V prizoru oblačenja jo Essex v zrcalu prvič zagleda kot

veščo, postarano žensko v negližaju, brez vladnega ornata, brez lasulje, brez ličila, sivo, uvelo spogledivko v vsej njeni telesni ponižanosti. Na očitek enega izmed njenih državnih svetnikov, da se Anglija zato ne more odločiti za vojno s Španijo, ker jo vlada ženska, ga Elizabeta porogljivo vpraša, od kod neki ve, da je ona sploh ženska — s porogljivim podtekstom, saj sama ne ve, kako je pravzaprav z njo.

To so nekateri elementi Elizabetinega intimnega portreta v Brucknerjevi drami.

Grof Essex, ki je v zgodovini vodja neuklonljivega in še neuklonjenega viteštva zoper osrednjo vladarsko oblast, je v drami slikan pretežno iz vidika kraljičinega budoarja, kot nečimrn, vase zaljubljen mladostni naivec, ki precenjuje svoj osebni čar na kraljico. Njegova zarota se zdi, ako že ne po avtorjevi nameri, vendarle po sosledju dogodkov v drami, posledica njegovih neizpolnjenih upov, da bo Gloriana povišala njegovega prijatelja Bacona v državnega tožilca, in hkrati posledica intimnejše okolnosti, da je videl Essex svojo Gloriano v negližaju, takšno, kakršna je, sivo, gubasto, telesno propalo veščo.

Filip II. je v drami prvi pevec španskega zbora in kolikor ne moli, govori zelo tih, intimen tekst o svojih telesnih bolečinah, ki mu jih povzroča lues, in o svojih duhovnih bolečinah, ki mu jih povzroča krivoverska angleška vešča.

Bacona je avtor obremenil z macchiavellistično dialektiko, ga napravil za dvornega intriganta, dasi zgodovinski Bacon ni nič manj moralen in razumsko dosleden kot Elizabeta sama.

Brucknerjevo delo je zaradi svoje nedvomne dramske moči zbudilo svoj čas med nemškim in nenemškim gledališkim svetom veliko pozornost, danes občutimo iz zgodovinske razdalje bolj kot so to mogli Brucknerjevi sodobniki v drami slabosti časovnega stila. Pri tem nas najbolj moti okolnost, da sta oba sovražna tabora postavljena na oder ne v konfliktu, v dejanskem spopadu, marveč samo kot čustven kontrast, po okusu tedanjega ekspresionizma.

„Elizabeto Angleško“ si je izbrala Mira Danilova za svoj 35-letni umetniški jubilej, kakor vse kaže, mimo zavesti o specifični podobi svojega igralskega talenta. Mislim, da nobeden njenih številnih znamenitih igralskih likov, ki jih je ustvarila v teku petintridesetih let s svojim impulzivnim, polnovrednim ženskim temperamentom, ni na liniji te shizoidne angleške kraljice, ki jo je treba verjetno igrati z živci, ne pa s čustveno impulzivnostjo. In tako je Mira Danilova s svojim osebnim igralskim materialom upodobila v tej igri dekorativno lepo, telesno odlično ohranjeno, čutno zdravo kraljevsko ljubico z materinskimi kompleksi, ki za svojim usmrčenim ljubimcem potoči še marsikako melodramatično solzo. Brucknerjeva Elizabeta, igrana po njeni intimni karakterni strani pa kot človek ne more zbudjati ne občudovanja, ne sočustvovanja, marveč predvsem usmiljenje, enako kot njen veliki protiigralcec Filip II.

Filipa II. si je zamislil Maks Furijan kot dekorativnega in patetičnega vojščaka bojujoče se cerkve, v kar ga je nemara zavedel patetični zbor moliveev. Toda zbor moliveev je eno, Filipov osebni tekst pa drugo. Ta kralj paralizirani, ki gnije pri živem telesu in se vse svoje življenje pogovarja s svojim španskim bogom, ima po zgodovini in po svojem besedilu samo en patos, in to je tihi, pridušeni patos svoje duhovne in telesne bolečine.

Essex Berta Sotlerja je bil po svoji zunanosti in po svoji igri bolj viteško junaški kot je to zahtevala njegova od avtorja zamišljena vloga buduarnega junaka in političnega naivca.

Bacon Vladimirja Skrbinška je bila markantna odrska figura, čeprav so bile intrigantske poteze te vloge premočno poudarjene.

Cecila je igral Jože Zupan, Northumberlanda Stane Česnik, Southamptona Drago Makuc, Mountjoya Maks Bajc, Walsinghama Stane Potokar, Suffolka Branko Miklavec, Coka Aleksander Valič, Greshama Ivan Jerman, Plantageneta Andrej Kurent, Morlanda Dušan Škedl, nadškofa Bojan Peček, Anne Elvira Kraljeva, Mary Majda Potokarjeva, Izabelo Helena Erjavčeva, Espinozo Payle Kovič, Mariana Lojze Rozman, Idiaqueza Lojze Drenovec, Taja Maks Bajc, kardinala Edvard Gregorin, mornarja in rablja Anton Homar.

Drama je bila uprizorjena z izrazito teatralnim, skoraj opernim prijemom, z barvitimi odrskimi efekti, z glasbeno spremljavo, zvonjenjem in bobnanjem, kar je ekspresionistično razumsko rebrje tega dela bolj razgalilo kot prikrilo. Umetniško mnogo bolj zanimiva in hvaležna bi bila režijska osvetlitev Elizabetine psihološke drame v oni specifični vsebini, ki jo ta intimna drama ima.

Naš že tako majhen oder je zazidala inscenacija z večnadstropno stolpno zgradbo s številnimi okvirnimi prostori, na katerih so se gnetli veliki prizori, ki bi sodili na odprto sceno. Scenografski larpurlartizem ima na našem omejenem odru zelo omejene možnosti in scenografi bi se morali tega tudi zavedati.

Vladimir Kralj